

Rozum v dějinách III [FF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Rozum v dějinách III \[FF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Rozum v dějinách III \[FF UK\]](#)

◆ přednáška, česky, vznik: 9. 3. 1994

◆ lecture, Czech, origin: 9. 3. 1994

Rozum v dějinách III [1994]

9. 3. 1994

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini Pro 3 preview]

Pokusím se přivolat váš zájem k některým tezím Patočkovým. Minule jsem říkal, že dějiny odstartovaly docela prudce. Skutečné dějiny, které se liší od dějinnosti, odstartovala určitá změna smýšlení, které Nový zákon říká *metanoia*, ale kterou nemusíme nutně interpretovat jako zrovna čistě teologii nebo dokonce v duchu novozákonních autorů.

Ta *metanoia* spočívá v tom, že orientace na to, co bylo a jest, co je dáno, je zvláštním, specifickým způsobem podřízena a podřazena orientaci na to, co bude. Eventuálně na to, co tušíme a co se teprve chystá. O čem víme ještě jenom, že o tom ještě nic nevíme, že to nemůže být redukováno na danost.

Způsob tušení, smýšlení touto orientací do budoucnosti, na budoucnost jako na to, co ještě není, ale má být, má přijít, dává vznik dějinám a dějinnosti. Ve všem úseku, kde toto vládne, se samo dostává do dějinného kontextu. Vytváří jakési pole, jenž se musí nějak organizovat. To není jenom tak zaktivizovat v poli, ale musí se ty důsledky v tom srovnat. Musí se v tomto novém světě chovat řádně. A pochopitelně toto „řádně“ dosti znamená, podmiňuje také filozoficky.

Je zvláštní, že Patočka – mám za to, teď to nebudu vyhledávat v těch pracech, ale když je třeba paměť – prostě této věci ne zcela dobře rozumí, nebo aspoň rozumí tomu jinak, než v určité koncepci, kterou tady předkládám, než se tu předestírá. A má za to, že tam ta *metanoia* došla v řecké filozofii. To je věc, která je všeobecně považována a on to nikde nedokládá, ale výslovně to takto říká. Tudíž to je něco, čím bychom se měli v nějaké jiné souvislosti zabývat. Upozorňuji na to, já to budu vykládat tak, že v Řecku se nikdy k této *metanoii* v tom smyslu, o kterém mluvím, nedošlo. A to byl také ten důvod, proč... Kdyby nebylo křesťanství, tak by řecká filozofie skončila asi tak jako ta arabská. Prostě přestala by od určité epochy, helenismus by byl konec.

Musím tohle taky nějak zdůraznit, zdůvodnit. A tady tedy mimořádně závažný je především jeden aspekt té *metanoia*. Totiž, že ji nelze podniknout a uskutečnit náhodně. Já jsem si teď trošičku nejistý, jestli jsem to už nevykládal...

Myslím, že to je vlastně okolnost velmi šťastná, že ten termín, jehož je v Novém zákoně použito, je právě odvozen od *nús*, rozum. Tedy *metanoia*, *metanoieite*, je změňte rozum. Změňte své myšlení. Změňte smýšlení. To je výzva *metanoieite*. Prostě *metanoia* skutečně není možná bez určité přípravy myšlenkové, přípravy vědomé. Přípravy v úvahách a myšlenkovém zaměření. Není tedy možná jako něco nahodilého, respektive pokud ano, i kdyby se tedy na krásně na chvíli zdařilo bez podpory vědomého, speciálně zaměřeného myšlení něco takového provést, tak by šlo jenom o krátkodobé naladění. Jakousi rezonanci, jak o tom mluvíme jako o náladě. Šlo by skutečně jen o jakousi náladu, která přijde a odejde. Bez toho upevnění myšlenkového by to nemohlo znamenat změnu životní orientace, nýbrž nanejvýš nahodilá změna orientace pro tu chvíli.

Nálady se však objevují a pomíjejí. Udržet určitý způsob životního naladění po delší dobu, nebo dokonce trvale, lze jenom za pomoci a prostřednictvím myšlení a jeho soustředění jistým směrem. Koncentrace jistým směrem. Čili kdykoliv budeme poukazovat na dějinnost dějin, musíme si být vědomi toho, že předpokladem je jakási *metanoia*, která není jenom záležitostí myšlení, ale bez změny smýšlení není možná ani jako životní orientace. Nová životní orientace. Prostě tam to upevnění myšlenkové je naprosto nezbytné, i když nahodile by se i mimo tu *metanoiu*, mimo změnu smýšlení, něco takového mohlo dočasně objevit jako jakási nálada nebo naladění.

Proč to myšlení je tak důležité, to záleží na tom, že samo vědomí a myšlení je původně chaotické. Původně vlastně mělo jen doprovodný charakter, věci se děly a myšlení jenom jaksi nedokonale registrovalo, provázelo. A v tomto smyslu bylo to myšlení daleko chaotičtější než třeba ty instinkty řízené, takzvanými instinkty řízené akční systémy, co známe z etologie, chci říci. Myšlení je skutečně původně... To je taková hra, protože je možno je podrobit normám, které jsou nezávislé, nebo původně jsou nezávislé na tom, co se děje. Myšlení se dovede strukturovat, dovede se podříditi jakémusi řádu, jakýmsi normám, kritériím a tak dále, které nejsou jednoznačně nebo pouze odvozeny z nějakých vnějších situací, nýbrž jsou vytvářeny na zkoušku. A tímto způsobem je prověřováno, zda zkouška obstojí nebo ne, čili zda je omylem, nebo naopak je možno se toho držet.

Myšlení, i když začíná velmi chaoticky, jsou to ty splývající představy a nezachytitelné věci, je to takové neuchopitelné, přesto myšlení samo je schopno si uložit řád určující jakousi řeholi. Z té řehole někdy může vypadnout poměrně jednoduše, Pascal mluví o tom, že moucha nás může vyrušit z našeho soustředění. Taková nepatrná věc, bzučící moucha, nás najednou vytrhne, my zapomeneme, co jsme chtěli myslet. Když nejdeme napřed, nejsme v soustředění. Ale přesto lze postřehnout, aspoň když máme klid, že jsme schopni dodržovat určitá kritéria, určitý řád ve svém myšlení. A proto právě tento řád, který si myšlení samo je schopno uložit, je potom nesmírně významný proto, aby ten řád byl uložen i životu samotnému. Protože životu samotnému jsou původně uloženy řády organické, životně pragmatické a tak dále, které nejsou relevantní v tom posledním smyslu, které slouží jenom jakoby k přežívání.

Proto to bylo především myšlení, které se muselo naučit samo se ovládat a spravovat. Člověk se nemůže naučit životně ovládat a spravovat, aniž by mu to někdo vnucoval tak, jako my to vnucujeme psovi. My můžeme naučit psa na některé povely, ale musíme ho drezírovat, musíme ho to naučit z vnějšku. Ale tohle to nebylo možné v myšlení. Tam se to myšlení musí dopracovat k těm povelům, které si dává samo.

V životě to přímo není možné. Teprve život uvědomělý může ty povely, které se naučil dávat svému myšlení, potom aplikovat na sám život, na praktický život. Čili ta *metanoia* skutečně je změna smýšlení, bez té změny smýšlení není možná změna životní orientace. A pokud ke změně životní orientace dojde bez změny smýšlení, je jenom dočasná, má funkci jako dočasné naladění, určitá dočasná rezonance s něčím a podobně. A zas to vyprchá. Upevnit se to dá jedině myšlením.

Proto tedy to muselo být myšlení, které se samo muselo naučit ovládat a spravovat. A proto také toto myšlení, které už samo je schopno se ovládat a spravovat, je tím jediným prostředkem, který člověk má při ovládání a spravování svých aktivit praktických, tedy které má při správě svého vlastního života vcelku.

To je další aspekt toho, že vědomí a myšlení je rozhodujícím médiem působení *Logu* mimo rámec jednotlivých *physis*. Ten *Logos*, který je vázán na prostřednictví *physis*, nemusí procházet vědomím. Naproti tomu *Logos*, který má fungovat za rámcem *physis*, se bez toho vědomí, které je schopno se samo spravovat – a samo se spravuje právě zase díky *Logu* – ten *Logos* se nemůže nikde uplatnit.

Čili *Logos* se uplatňuje buď v rámci *physis*, v úzké svázanosti s *physis*, anebo se uplatňuje v podobě určité samosprávy vědomí. Takzvané samosprávy, protože jde o *Logos*, tak to není samospráva, to vědomí si nemůže ten *Logos* vymýšlet, nýbrž musí ho naopak respektovat. To, jak spravuje naše myšlení samo sebe, to je způsob, alternativní způsob, jak *Logos* vstupuje do světa. Ten první způsob byl přes *physis* a jejím prostřednictvím, tento už nepotřebuje v té míře a v té důležitosti, závažnosti *physis*. Ne že by to šlo bez *physis*, ale ta *physis* tam hraje jenom naprosto sekundární roli, něco jako písmena pro román. Neovlivňují román, nýbrž román rozhoduje o tom, jak ta písmena jsou sestavena za sebou.

Podobně tady ta *physis* funguje jenom tímto pomocným způsobem. Bez *physis* to není možné, ale sama *physis* je druhotně ovládána *Logem*, který není prostředkován *physis*. To znamená konkrétně, že člověk, který je původně organickou bytostí, se stává bytostí, která se stále víc a víc spravuje ve svém životě i ve svém myšlení *Logem*, který není prostředkován přes *physis*, přes instinkty, přes tělové orgány, přes chemické systémy a tak dále.

Čili pokus vykládat třeba dějiny na základě instinktů je nesmysl z tohoto důvodu. Jistě ty instinkty tam někdy můžou hrát jistou roli, když náhodou nějaké rozhodnutí je spíše než rozumem ovlivněno třeba nějakou sexuální atrakcí, nějaké osoby pro jinou osobu, pokud možno ve vedoucím postavení. Nebo když je to třeba ovlivněno nějakou nenávistí osobní. To v dějinách má svou roli. Jenom ale na určitých místech, která jsou kruciólní a kde to může tu roli sehrát. A tuto de facto iracionální a alogickou roli, která je dodatečně pak integrována do jinak smysluplného, tedy jinak logického dějinného průběhu. Protože všichni další na to reagují určitým rozumným způsobem, tak to vypadá potom jako něco, co bylo promyšleno nebo eventuálně mělo nějaký záměr. De facto to je vtrhnutí jakési iracionality na události nelogické, nereagovat na události vstupování do dějin, které není v zásadě odlišné od nějakého zemětřesení nebo potopy nebo něčeho takového. I když pochopitelně je to méně katastrofální ve své původní podobě a musí to být zesíleno těmi zesilovacími systémy společenskými. Protože to, že se někdo splaší v jeden okamžik, ještě vůbec nemusí znamenat, že to má historické následky, že to má dějinnou váhu. Dějinnou váhu to má díky tomu, že to je zvětšeno, že to je zesíleno. A ty zesilovací systémy jsou vlastní společenské lidské obci původně, že nevědí o sobě všichni všechno. A když nevědí, co udělat, tak to má nějaký ten smysl, že se toho všichni nějak zúčastní a na to nějak reagují, nebo je to dokonce pak předmětem informací masových médií a podobně. Potom nějaká takováhle nahodilá záležitost může mít vliv na odvolání ministra nebo odvolání vládcy, celé vlády a podobně. A to díky těm zesilovacím systémům. Samo o sobě to nemá vlastně tu náležitou váhu.

A je tu ještě další aspekt, který nesmíme přehlédnout. Ve svém vědomí a myšlení – já mám stále dojem, že jsem o tom už mluvil, ale to je jedno – ve svém vědomí a myšlení je každý z nás oddělen od ostatních. Neumíme komunikovat s druhými přímo, nýbrž pouze prostřednictvím jazyka. Popravdě řečeno to neplatí tak striktně, my dovedeme komunikovat ještě také jinak, jakousi rezonancí. Ovšem je to taková věc okrajová, marginální, která docela výjimečně nabývá dějinné váhy. Spíš je to způsob jakési komunikace mezi skupinami. Jeden z možných příkladů jsou třeba ty slavné kapely nebo slavní zpěváci, kteří uvádějí do vytržení. Pochopitelně nikoliv prostřednictvím logu, nýbrž jakousi atrakcí a tou emoční rezonancí, která pak jde až do zbožňování a tak dále. Nemusí to jít tak daleko. Třeba známí komici – už tím, jak to bylo známé pro Vlastu Buriana, ten přišel na jeviště a lidi se už popadali za břicho. Ještě nic neudělal, ani neřekl, jenom přišel s tím svým ksichtem a lidi se začali chechtat. Taky proto, že oni to čekají. Oni prostě potřebují komika, aby se dosyta vysmáli, a jsou nakloněni tomu. Oni se nemusí přemlouvat, oni se jenom neumějí smát sami bez toho komika. Nemají dost smyslu pro humor. Oni potřebují, aby je někdo polechtal. A pak se rádi chechtají jako děti. Když se neradi chechtají nebo nechtějí, mají vztek, tak je můžete lechtat a ono jim to nic nedělá. Prostě musejí mít chuť. A podobně každý vtip – musíme mít chuť ho vychutnat. Jinak vtipy většinou jsou blbý. Ale když máme chuť je brát jako vtipy, tak je bereme jako vtipy a chechtáme se tomu. Dobrých vtipů je strašně málo. Říká se, že jich já nevím asi padesát nebo osmdesát Pánbůh vymyslel hned při stvoření světa a od té doby se opakují. Tedy těch je opravdu málo.

Nicméně my jsme nakloněni. Někdy máme náladu, jsme naladěni na to a ta nálada stačí a každá záminka je nám dobrá. Tohleto tedy my známe, rezonanci známe, my víme, že je ještě nějaká jiná než slovní. U vtipu samozřejmě to je slovní záležitost, ale to slovo tam není nakonec nejdůležitější. My víme, že existuje jakési bezeslovní dorozumění mezi lidmi, kteří se dobře znají. Stačí gesto, ksicht,

ušklibne se a ten druhý přesně ví, proč se ušklibl. Čili tento typ rezonance je možný, ale stojí na okraji, není tím nejdůležitějším, i když někdy může vypadat jako strašně důležitá věc a stává se to takovým dokladem, jak si rozumíme. Což je zase vážná záležitost. Nicméně přece jenom v tom dějinném kontextu je tohleto opravdu na okraji, není to to nejdůležitější a vlastně se to omezuje na privátní sféru.

A tedy můžeme říct, že vlastně neumíme komunikovat s druhými přímo. Že to je jenom přibližné, trošku to umíme, ale ne moc. Rozhodně tedy nemůžeme komunikovat o obsazích nějakých výroků nebo nemůžeme obsahy výroků učinit předmětem nějaké telekomunikace, nějaké telepatie. Tam mimochodem telepatie od toho, že je to *pathos*, že to je cítění. Že to není sdělování výměrů, sdělování myšlenek, nýbrž to je jenom soucítění na dálku. Ať už je možné nebo ne, prostě to není technicky použitelné. I když jsou známé případy, kdy pokusy o technické použití byly vykonány, a to nejen v Rusku nebo v Sovětském svazu, kde se takřka každý den něco takového podniká. Ale třeba víme, že ve Francii spolupracovala v řadě případů policie s lidmi, kteří se hluboce soustředili a označili, jak vypadá místo, kde je zakopána mrtvola toho hledaného člověka nebo dítěte v řadě případů. Nebo kde ani nebyl zakopán, ale kde byl jen tak pohozen větvmi a tak dále. Tedy ten pokus technicky toho použít byl mnohokrát vykonán, ale v podstatě to moc nefunguje. Jenom výjimečně. A zase tedy žijeme vlastně ve světě, který ztratil tuto možnost. Těžko by se to dalo obnovovat nějak uměle.

No a co to znamená? Jestliže bychom i připustili nějakou možnost telepatie a týkala by se taková forma soucítění a souladění právě emocionální sféry a rezonance jakéhosi celkového naladění, tedy nálady, ale nikdy asi už nedokážeme sdělovat jeden druhému na dálku své přesné myšlenky jinak než prostřednictvím jazyka. A to buď mluveného, vyslovovaného živě nebo ze záznamu, nebo tak psaného. A to nás zavazuje, když uvažujeme o logu v dějinách, věnovat zvláštní pozornost jazyku.

Což jsme dosud neučinili systematicky vůbec a ve stručných poznámkách jen opravdu na okraji a nikdy ne ve výkladu. Přitom musíme pamatovat, že myšlení a promlouvání jsou vlastně jen dva aspekty, dvě stránky téže aktivity. Můžeme s jistou malou nepřesností, abychom se ohradili proti naprosté identifikaci, říci, že promlouvání je vlastně myšlení nahlas, kdežto myšlení je promlouvání potichu nebo v duchu.

Než se však pustíme tímto směrem – a my se tam pustíme, poněvadž to je důležité filosofické téma a nemůže být samozřejmě vypuštěno ze série výkladů, které se týkají logu, protože koneckonců logos je v jednom významu také jazyk. Sice překlad je obvykle řeč, ale i to bude muset... Předběžně říkám, že musíme velmi důkladně a přesně rozlišit jazyk, respektive jazyky, od toho, čemu budeme říkat řeč.

Velmi stručně bych jenom upozornil na to, že si můžeme položit otázku: co je společné všem jazykům? Ve dvojím smyslu. Čili už položením té otázky a pochopením toho, jak jsme ji položili, už vlastně něco tvrdíme. Jako vždycky. Každá otázka obsahuje jakési konstatování nebo tvrzení. Každá otázka má v sobě něco afirmativního. Logikové na to velmi často ukazují, v analytické tradici je běžný příklad otázky: potkáte někoho a řeknete: „Tak co, ještě biješ svou ženu?“ Samozřejmě tam každý ví, co se tvrdí. Že přinejmenším až dosud bil svou ženu, a vy se ptáte, jestli v tom pokračuje. Každá otázka něco tvrdí. Každá. Nebo nemá smysl. Pokud nic netvrdí, tak nemá smysl.

Když se zeptáme tedy, co je společné všem jazykům, nebo různým jazykům, tak máme možnost interpretovat tuto otázku a jinými slovy říci, co vlastně se touto otázkou tvrdí. Dvojitá věc. Jednak máme na mysli, čím se sobě jednotlivé jazyky zvnějška podobají. Konstatovatelná podoba. To znamená, že se jimi něco může sdělovat, něco vyjadřovat a tak dále, můžeme takhle dělat seznam. A to, co je jim společné, je vlastně to, že se jimi mluví. Máme proto český výraz, že tedy to, co je

společné všem jazykům, je mluva. Tedy vyšší, obecnější pojem proti jazyku. V češtině zas máme ten nedostatek, že jazyk je zase významné slovo.

Jazyk může být tedy čeština, němčina a podobně. Druhé – jazyk u boty. To vytrhl Jesenius v pitevně předtím, než ho popravili. A potom to může být to, co máte v puse. Je to taky jazyk. Já jsem v příbuzenstvu měl malou holku, kdysi malou holku, dneska už babičku, o které se tradovalo, že byla strašně líná mluvit, nebo se prostě dlouho, asi do pěti let, nenaučila mluvit. A řešila věci neobyčejně vynalézavě, takže babičce, která s ní šla na vycházku, ukázala botu a ukázala tohle, že má shrnutý jazyk v botě. A nebyla ochotná to říct. Čili dokonce ona věděla, že ten jazyk má několik významů a využila toho. Ale nemluvila. Mluvila myšlenkami tímto způsobem.

Tedy to je nedostatek češtiny. Němčina rozeznává *Sprache* a *Zunge*. Většinou se nepřekrývají. Teď je otázka, co je *Sprache*. Takhle problém, když máte přeloženo pár drobnějších věcí od Heideggera, tak tam nakonec poslední redakce byla, že se *Sprache* přeložila jako řeč. Moje námitka, když jsme to četli kdysi dávno v malém kroužku, byla, že to neodpovídá, protože *Sprache* a *sprechen* spolu souvisí. Čili mluvit a mluva. Řeč by měla místo toho být *Rede*. Poněvadž *Redner* je řečník. *Reden* je mluvit, teda řečnit. U nás je to tak.

Prostě a dobře, jsou s tím problémy s překladem a pokud jde o filosofický překlad, jsou to strašné problémy. Proto každý překlad Heideggera může být jenom přibližný a má se zásadně Heidegger vydávat česko-německy, aby si to každý mohl kontrolovat. To je jakási pomoc k tomu, aby četl v originále. Filosof se má číst v originále, zvlášť takový důležitý filosof.

Ale my se můžeme tázat ještě na něco v jiném smyslu, na to, co je všem jazykům společné. A to je to, čím se všechny musí řídit. Čím se musí spravovat. A to můžeme nazvat řečí. Zatímco je jim všem společné, že se pomocí jazyka mluví. Tedy to, co je obecnější než jednotlivé jazyky, je jazyk vůbec neboli mluva. Tak podobně my se můžeme tázat na to, jak vůbec je možné, že něco řekneme a že to dává smysl. To nemůže být založeno na mluvení. Mluvit může papoušek a nic neříká. I když se mu to někdy povede, papoušek se neobyčejně dovede trefit se svými výkřiky, takže to až překvapí a člověka to zarazí, jak do situace se trefí.

Můj otec měl takového papouška, který znal třeba dvacet různých frází a on vybere tu správnou do jisté situace. Je to zvláštní, nicméně to by nás zavedlo stranou, že je to zase spíš otázka naladění, zvuk, jak se vysloví něco, je pro papouška nesmírně důležitý, protože to jsou ty hrozné skřeky. To bychom zabředli do etologie a to by byla radost. Tedy papoušek neví, co říká, ale dovede podhadnout podle toho tónu, jak to je vysloveno a tak dále, jestli je to nadávka nebo není, jestli se to hodí nebo ne. Čili to je jiná věc. Víme však, že rozhodující pro sdělování je, aby to mělo smysl, abyste něco říkali. Mimochodem v češtině to samo slovo má v sobě už kořenem a způsobem, jak se toho používá, jakýsi pokyn na oddělování smyslu. To jsem myslím uváděl, když vidíte v kině vypadne zvuk nebo v televizi, tak vidíte, že někdo mluví, ale neslyšíte, co říká. Mluvit, to je něco, co můžete odhadnout i zrakem. Nechme stranou špatně slyšící nebo neslyšící, kteří jsou schopni odezírat z pohybu vašich rtů, co říkáte. Je to zásadně možné. Oni to nedosáhnou té dokonalosti, ale pravda je, že lidské promlouvání není zaměřeno na mimiku, nýbrž je zaměřeno na to, co se říká. A to, co se říká, je organizováno slovně a nikoliv mimikou. Tedy ani slovo vlastně nemá původně svou podobu jenom mimickou, ale ukázalo se, že aniž bychom chtěli, aniž bychom to plánovali, aniž bychom se to museli učit, tak když mluvíme, tak zároveň ta naše mimika mluví také.

Proto také kupodivu, když někomu špatně rozumíme, tak se na něj koukáme a rozumíme mu lépe. My jsme schopni, i když nejsme cvičení, tak jsme schopni odezírat. Třeba v televizi rozumíme, když je diskuse a skáčou si lidi do hovorů, kdežto v rozhlasu je to nemožné. Tam to nejde. Když jenom posloucháte rozhlasové vysílání a tam si lidi skáčou do řeči, tak prostě vy to nejste schopni oddělit od

sebe. Kdežto v televizi, když vidíte, kdo zrovna mluví, tak jako byste byli schopni toho, kdo tam jenom do toho něco říká, ale není to důležité, vy to jako odfiltrujete. Na tom je vidět, že tedy aniž jsme se to učili, v tom promlouvání je něco, co funguje jakoby samo.

Ale nechme to stranou, to jsou všechno věci na okraj. Pravda je, že už nám jazyk napovídá, že řeč je to, co má smysl, kdežto mluva je to, jak to vypadá. A jestli to má smysl nebo ne, necháme stranou. Ptáme se, co ten člověk dělá? Řeknete: no mluví. A pak nemůžete říct „co mluví“, nýbrž „co říká“. Chcete vědět, co říká, nikoliv, že mluví. To na ten dotaz nezajímá, že mluví někdo. Nebo to, co říká. Mimochodem na tohleto zcela zapomíná ten Bělohradského důraz na režim řeči. Režim řeči je záležitost, že někdo mluví, ale ne co říká.

Tedy to je jen, já jsem u toho zůstal příliš dlouho, chtěl jsem být stručnější, rozdíl mezi řečí a jazykem, tím se ještě budeme zabývat. Pochopitelně jako čeští filosofové to musíme dělat v úzké spolupráci s českým jazykem. Pochopitelně bude obtížné nás překládat do jiných jazyků, protože tam ty etymologické souvislosti jsou jiné. Nesmíme si myslet, že ideál je pěstovat filosofii tak, aby byla na jazyku nezávislá. Naopak. Právě proto, aby filosofie mohla dělat to, co dělá, tak musíme maximálně zachovat evropské jazyky, a nejenom evropské, i mimoevropské, kde teprve ta filosofie začne působit. Prostě v každém jazyce se filosofuje trochu jinak a je to jako jakýsi velkánský globální experiment, který ještě nebyl skončen. Nakonec se ukáže, že třeba jedna z těch forem těch výpovědí o souvislosti mezi filosofií a jazykem, že se ukáže jako vedoucí do budoucnosti spíše než jiné. Já doufám, že přinejmenším mezi prvními bude čeština. Prosím.

Jiný hlas: Vlastně s tím jazykem a s tou prací, jak je u vás rozdíl mezi tím, když se něco říká a když se mluví o něčem? Je mezi těmito dvěma vyjádřeními rozdíl podle vás?

Ne, ne. Jenom že když říkáme „co říká“, tak tam to nemusí být vždycky jenom redukovatelné na to mluvit o něčem nebo říkat o něčem. Fakt je, že když někdo mluví a něco tím říká, tak že musíme slyšet také to, co neřekl. Nebo přesně řečeno, co nevyslovil. Tedy s mluvou nevyslovil a přesto řekl. Diplomatská řeč nebo diplomatská mluva je příznačná právě tím, že se to nejdůležitější říká tak, že se to nevysloví a zpřítomní se to tím, že nějak se to ocitne mezi řádky. Ale totéž s tím pracují básníci a tak dále. Čili není to totéž, ale zhruba tedy, když byste se ptal čistě z toho důvodu, zhruba to není bez významu rozlišit. Nesmíme tedy podceňovat i ty hlubší věci. Pak by rozdíl byl.

Tedy než se pustíme tím směrem, který jsem sliboval, a ve kterém jsem vlastně už ušel kus, tak zatím tuto problematiku odložíme stranou a poukážeme si k něčemu jinému. Totiž jak v padesátých letech tematizoval komplex problematiky spjatý s tou otázkou, již se chceme v tomto semestru zabývat, totiž s otázkou pravdy, jak jej tematizoval Jan Patočka. Vidíme, že na tom místě, které budeme citovat, se slovo pravda vyskytne jen jakoby letmo, jen se tam letmo mihne. A také je zapojeno do souvislostí, od nichž musíme abstrahovat, také proti kterým můžeme mít námitky. A nejde nám o to slovo. Nám jde o to téma. A to téma se týká toho, čemu my budeme říkat pravda, ne čemu říkal pravda on. To jen potud tedy upozornění na to, že musíme dát trochu pozor. Slovo není to, oč filosofie bádá, nýbrž vždycky je to to, co je za tím slovem, co to slovo znamená.

Nicméně rozhodující problematika, která je s tím naším tématem spojena, totiž problematika nepředmětnosti, je tu postavena a rozvážena velmi přesně a výrazně. Patočka mluví o ideji. Za chvíli to ocituji. Mluví o ideji, dokonce před únorem 48 napsal do Kritického měsíčníku článek, kde sám titul byl *O životě v ideji*. Idea, ideologie a život v ideji.

A nemusí nás to nijak mást, ve skutečnosti jde o tutéž řeč, opravdovou v tom našem smyslu. Na doklad toho, že tomu tak je, mluví Patočka v sedmdesátých letech, už koncem šedesátých a v

sedmdesátých letech, o životě v pravdě. Život v ideji a život v pravdě je totéž. Jenom to je určitý příznak jistého myšlenkového vývoje u Patočky.

Je to téma, které je samo o sobě nesmírně zajímavé, ale z jiných důvodů, než z kterých na to upozorňujeme. Potom ten život v pravdě o několik let později popularizoval, zároveň poněkud filozoficky ulehčil či vyprázdnil Václav Havel.

Terminologická změna se u Patočky odehrála někdy v šedesátých letech. Můžeme to dokumentovat jeho prohlášením v interview, jež poskytl Blažkovi pro Literární noviny, kde říká – to jsem už myslím v jiné souvislosti také zmiňoval – že česká filozofie podala největší, nejhlubší výkon právě v otázce pravdy.

To je věc, kterou Patočka ještě vlastně pořádně nevěděl po válce. Nikde to tam nenajdeme. Tam je právě všechno soustředěno pod termín nebo za termín idea, život v ideji. Tam dochází k jistému posunu.

--- další strana kazety ---

Je to z Negativního platonismu. Snad několik slov k této knížce. Ta knížka se jmenuje Negativní platonismus, ale větší část v tom svazku je o čtyři, pět let starší. Patří do doby, kdy ještě Negativní platonismus nebyl hotov, takže je to tady špatně vydaná knížka. Navíc je to tam časově obráceně, aniž by se na to upozornilo. Ta většina, ta jedinnost, kde je napsáno, že jde o Negativní platonismus, patří k tomu nejmladšímu, co tam je. Ale název Negativní platonismus a větší část je starší.

Kromě toho k této studii patří ještě několik dalších studií, které Patočka nikdy nedokončil. Tuto ostatně taky ne, ono to končí taky bez závěru. Tam vzadu se zkrátka píše něco, co je například sporné, že je to jeden z mála textů na začátku padesátých let, který autor definitivně dokončil. Mám za to, že my jsme tam našli další, které definitivně dokončil, ale tady je: a dal v roce 53 k dispozici úzkému okruhu čtenářů ve formě příspěvku do sborníku k padesátým narozeninám Boženy Komárkové.

Pořadatelé sborníku se mylně domnívali, že jde o padesáté narozeniny Patočkovy. I to bylo skutečně krásné, že se tento sborník dal dohromady k padesátým narozeninám a ukázalo se, že Patočkovi je o dva roky víc nebo míň. Patočka byl požádán, aby tam dal nějaký text, a on tam dal text, který už věnoval do jiného sborníku, který nevešel ve známost a který zatím je zřejmě ztracen, nebo pokud ho má naše vnitro, tak je někde pod rukou. Byl to sborník Františku Fajfroví. A to byl důvod, proč Patočka odmítl publikaci v šedesátých letech, jakož i v roce 1968, 1969.

Ale už předtím, když vycházela Tvář, už tehdy jsme začali vyjednávat s Patočkou, aby nám něco dal, takže on se rozhodl tam dát něco jiného, co potom bylo zahrnuto do toho Aristotela. Patočka prostě dal tento text, to je možná jediný důvod, proč se vydavatelé domnívají, že ostatní texty nebyly dokončeny, protože oněch textů je skutečně několik, ale dal tam jenom tento a dvakrát. Čili jako kdyby ty druhé neviděl ještě dokončené.

No a to byl důvod pro Patočku, proč odmítl otištění už v té Tváři a potom v roce 1968 a 1969. Protože tehdy oba ještě žili. Fajfr mezitím umřel, Komárková dodnes žije, takže žádná zrada se nestala, když to tady teď takhle bylo napsáno, protože Fajfr už nemá možnost si přečíst, že ten týž příspěvek byl zařazen do sborníku k němu i k Boženě Komárkové. My jsme to tehdy četli s velkým zájmem, to co věnoval Komárkové, netušíce, že to bylo už předtím věnováno také Fajfroví.

Tak se to vlastně zachovalo. Nebýt toho, že jsme to tehdy od Patočky dostali, tak je velmi pravděpodobné, že by to „šlo u vody“, ne-li že se ztratil. Protože když jsme to pak chtěli otiskovat v

jiných případech, něco Patočkova, tak například stejný osud měla přednáška někdy po dvacátém sjezdu, po úmrtí Stalinově. Obnovila činnost Jednota filosofická a jiné malé spolky a také Spolek přátel bratří Čapků, a tato společnost pozvala Patočku na přednášku o Kulhavém poutníkově.

A já jsem tehdy na té přednášce požádal Patočku, aby mi to zapůjčil, že mu to za to přepíšu na stroji, poněvadž to bylo těmi jeho malinkými písmenky. A díky tomu se to zachovalo, protože já mu vrátil jeden přepis s originálem rukopisu, ale ten se ztratil i s tím mým přepisem. Takže jediné z těch kopií, co jsem dal přátelům a zachoval sám jeden sobě, jsme to potom mohli ve Tváři otisknout. Patočka byl velice nedbalý ke svým textům. Bohužel. To vidíte například i z té Věčnosti a dějinnosti, že tam prostě chybí čtrnáct stránek. To se našlo někde ve sklepě a první až čtrnáctá stránka tam chyběly. To už se nenašlo.

Patočka skutečně nepatřil k lidem, kteří by jako relikvie opatrovali všechny své vlastní texty. Ovšem pravda je, že se podobným způsobem choval i k textům jiným a ke knihám. Věděl to, reflektoval to, takže jednou, když měl hodnotit nějakou mou celkovou práci ve Filozofickém ústavu, tak já mu dával k tomu texty a on mně potom napsal, že to nechal tam a tam a: „Rozhodně si co nejdříve přijďte. Víte, jaká úskalí chovají věci? Mají tendenci se ztrácet.“

No tak to je taková vzpomínka. Zachoval se tedy tento text jednak díky tomu, že ho dal do toho sborníku, ale zachovalo se ještě několik jiných textů a my ovšem nevíme, kolik se jich ztratilo. Patočka si je psal, Patočka hodně psal, psal si je pro sebe. On to tehdy nebyla šance publikovat, ale on se k tomu vracel nerad později.

Kupodivu, samozřejmě to může být můj soukromý omyl, ale já považuju toto období Negativního platonismu za filozoficky nejtvořivější Patočkovu období ve smyslu systematickém. Jinak samozřejmě byl neobyčejně tvořivý jako historik nebo interpret filozofie, ale toto je jeho nejmohutnější projekt. Který ovšem není dokončen, není ani dostatečně rozvržen dost daleko. Představuje něco jako ty Bonhoefferovy dopisy z vězení, z kterých se teprve teologie musí udělat. A tohle je taky něco, z čeho se teprve filozofie ve velkém, velkorysejším konceptu bude muset udělat.

Nicméně je to tedy cosi, co já vysoce hodnotím a pochopitelně se tím zabývám tak, že nešetřím ani toho reinterpretovaného. Tak a budu tady citovat ze závěru a to ze dvou míst, která vlastně... a to citování budu přerušovat svými vsuvkami, zejména však tam. Nejde mi jenom o čtení toho textu, nýbrž o doklad.

Toho pravděpodobně jste to sami ještě nečetli tak podrobně a tak pozorně, abyste tam našli ty věci, které svědčí pro něco, co je do velké míry převratné. Převratné v tom smyslu, že to ukazuje na budoucí filozofování. Patočka si toho je vědom. Říká na jednom místě... Musím, když mi na to přišla mysl i ta na jazyk, tak to chci odcitovat. Samozřejmě teď to nenajdu, tak se na mě nezlobte. Ale on tam mluví o filozofii budoucnosti prostě. A to teď nemůžu najít, mám to asi v jiné knížce.

Jo, tady je to, už to mám. Na straně 129. Mimochodem toto si můžeme připomenout, protože to vyjadřuje Patočkovu hodnocení situace v padesátých letech. Světové situace, nikoli naší. Ve dvou oborech se... Tedy především tam je, na rozdíl od tradiční metafyziky, o které se tam vlastně jedná, je to vlastně kritika metafyziky, distance od metafyziky. Na rozdíl od tradiční metafyziky a přece v kontaktu s ní, s jejími nedomyšlenými nároky, běží o to získat člověku jiný směr, než výlučné zaměření do reálného univerza. Tak to je prostě ta perspektiva příštího myšlení. Jde o to získat člověku jiný směr, než výlučné zaměření do reálného univerza. Co to znamená, se dozvíme především v jakémsi hodnocení současné situace.

Ve dvou oborech se projevuje souběžně kritika, rozumí se kritika toho zaměření na reálné univerzum. Pouze na reálné univerzum. Ve dvou směrech se projevuje souběžně kritika, která hledí dát celému myšlení nový směr. Nový směr, už to tady je. Ve dvou oborech velice vzdálených a odlišných a přece spojených určitou analogií své snahy. Je to jednak teologie... Zajímavé, jak tady oceňuje Patočka teologii. Kritika toho dosavadního výlučného zaměření do reálného univerza, tak jednak je to teologie, která se hledí osvobodit, ne každá teologie, ale ta teologie, která se hledí osvobodit od metafyzické a tím antropologické travestie. To je připomínka Feuerbacha, který odhaloval, že teologie je vlastně antropologie. Čili antropologické travestie.

Tedy jednak je to teologie, která se z té tradice musí osvobodit, zejména od metafyziky. Jednak je to, říká Patočka, filozofie existence, pokud je v ní projeven boj proti antropologismu, proti integrálnímu humanismu. Tak především toto je něco podobného, jako Gramsci ve vězení nemluvil o marxismu, nýbrž mluvil o kritické filozofii. A znamenalo to marxismus, protože ve vězení by mu samozřejmě nic neprošlo. Tak podobně tady zase v padesátých letech se neodvážil Patočka psát o marxismu a říká tomu integrální humanismus. Eventuálně antropologismus.

Zároveň je tato formulace připomínkou toho, co bylo, čeho jsme mohli být svědky těsně po válce. Totiž že významná osoba francouzského odporu, francouzské literatury, francouzské filozofie Jean-Paul Sartre navazoval jakási podivná spojení s marxismem. A proti marxistické kritice takového Jeana Kanapy, tehdy významného funkcionáře Komunistické strany Francie, který napsal knížku – později jako odpověď – že existencialismus není humanismus. Tak ta slavná malá knížečka Sartrova, která vyšla po válce, vlastně ještě za neskončené války, v době, kdy už Francie byla osvobozena a ještě válka pokračovala, *Existencialismus je humanismus*. Na to reagoval Heidegger velmi kriticky, velmi odmítavě ve svém *Dopise o humanismu*, který vyšel tehdy ve Švýcarsku.

Ještě před skončenou válkou se Beaufret s Heideggerem seznámil a ta knížka už vyšla po válce, samozřejmě, ten *Dopis o humanismu*. A vyšlo to spolu ještě s Platonovým pojetím pravdy v jedné knížečce. A tam je vlastně zdrcující kritika té pozice Sartrovy, jakožto filozofie antropologické čili humanistické. *Dopis o humanismu*, to je kritika humanismu. Svým způsobem to svědčí o tom – další svědectví o tom – že Heidegger vlastně nepochopil, co se dělo po třiatřicátém roce v Německu, předtím, po něm, ani co se dělo za války a tak dále. Prostě on netušil, že když napíše *Dopis o humanismu*, kde ukazuje neudržitelnost humanismu, a to z důvodů, které jsou velmi relevantní, že okamžitě to bude předmětem kritiky, že je proti humanismu a že je tedy antihumánní. To není tak jednoduché, jako když psal Nietzsche o nihilismu, že to je vlastně moderní situace evropská, charakterizoval ji nihilismem, tak byl on označen za nihilistu. Tak podobně tady tedy Heidegger skutečně nepochopil Nietzscheho téměř z dějin, a to až do smrti.

A tady na to naráží Patočka, už také znal v té době pochopitelně *Dopis o humanismu*. Ten už se sem dostal ještě před Únorem, já nevím, jestli to bylo 46 nebo 47, vyšel ten *Dopis o humanismu*. To je vlastně dopis, který poslal Beaufretovi, francouzskému filozofovi, který to pak vydal se souhlasem Heideggerovým ve Švýcarsku. Na to poukazuje Patočka, který naprosto přijal v té době, naprosto přijal Heideggera v tomto bodě a filozofii existence tedy chápe jako projev boje proti antropologismu, proti integrálnímu humanismu. Smysl toho, abych nezůstal zcela dlužen, smysl toho boje proti humanismu spočívá v tom, že člověk nemůže být normou pro člověka.

To je prostě cesta do záhuby. Toto je teze Heideggerova, po mém soudu správná. Prostě lidské nemůže být odvozováno z člověka. To, co je lidské, to jest to, co hodnotíme jako lidské, to je to, co má být, to nemůže být odvozeno z toho, co člověk je. Jestliže humanismus je založen na člověku, tak to musí dopadnout úplně špatně. Patočka v této perspektivě hodnotí ten integrální humanismus, to jest marxismus, jako krajně nebezpečný. Protože chce humanismus založit na člověku. Člověk sám je

měrou všech věcí, také humanismu. Tedy toto je smysl toho výroku tady Patočkova a také toho filozofického zápasu Heideggerova se Sartrem.

A tedy je to teologie a filozofie existence. Tato dvojí kritika, vycházející z názorů, které se vyskytly již v minulém věku, to jest jak teologie, tak ta filozofie existence, vychází z názorů, které se vyskytly již v minulém věku, ale krystalizují teprve dnes první útvary myšlení budoucnosti. Ta dvojí kritika vychází z názorů, které se vyskytly v minulém věku. Především to je Kierkegaard, na kterého navazuje teologie i filozofie existence. Také ovšem z Nietzscheho, čehož nebylo možno zmínit už také proto, že Nietzsche byl v té době zvlášť – ono to dodnes přetrvává – interpretován jako ideolog, takový praotec nacismu.

Což není pravda. To je prostě velký problém, jestli Nietzscheho nadčlověk není jakási forma varování. Každopádně je možno to tak interpretovat. Ostatně to je literárně velmi blízké způsobu, jak psal Kierkegaard. Když Nietzsche píše jakoby pro nadčlověka, tak je to stejné, jako ve Svůdcově deníku píše Kierkegaard pro svůdce. Z hlediska svůdce. A přitom to je kritika estetismu. Kterou tam nikdo neprovádí, kterou si musí provést každý sám, a když si ji neprovede, tak je vidět, jak je na tom špatně, jak je na tom bledě ten, kdo to čte a neprovede tu kritiku. Čili to se dá interpretovat, je otázka, až se vrátí Kouba, co bude dělat, ale až dosud byl nakloněn tomu interpretovat Nietzscheho právě ve smyslu svůdce.

Svůdce v deníku ve smyslu svůdce. A tedy Nietzscheho ve smyslu nadčlověka. Je otázka, jestli není daleko přiměřenější vykládat myšlenku nadčlověka jako varování před nadčlověkem. Z toho textu to tak málo můžeme odvodit jako z textu Kierkegaardova, že to je proti svůdci. Musíme pochopit, že to je proti svůdci. Ten rozdíl je, že Kierkegaard se pod takovéto texty nepodepisoval jiným jménem než pseudonymem, kdežto Nietzsche tady neměl žádnou strukturu. On se prostě vmyslel do toho a teď jel dál. Ale jinak ty křesťanské kořeny Nietzscheho nemohou být zapomenuty, nemohou být postrádány, to je syn pastora. On mu to pověděl Sartre taky, nebo sám o sobě. Ne přímo tedy, ale je z té tradice pastorské a celý život se vzpírá proti tomu a prožívá to a je tím ovlivněn. Čili tohle všechno tam musíme jaksi připomenout.

A teď tady říká: tato dvojí kritika vycházející z názorů, které se vyskytly již v minulém věku... Tím jsem nevyjmenoval všechno, jenom jsem řekl Kierkegarda a na Nietzscheho to je navázané, ale ono to má složitější... To byla celá řada, byly to ty náběhy k personalismu určitého typu a tak dále. Na co navazovali pak ti personalisté dvacátých let a tak. Dokonce někteří personalisté, to jsme se už tady zmiňovali, ten německý personalista počátku století... Tedy vycházející z názorů, které se vyskytly již v minulém věku, ale krystalizují teprve dnes. Patočka hodnotil současnost filozofickou jako dobu, kdy krystalizuje něco jako první útvary myšlení budoucnosti. V této souvislosti musíme číst Negativní platonismus.

Patočka se toho pak vzdal, této perspektivy se vzdal, v tom nepokračoval. On pak viděl perspektivu jinde. To nemůže zůstat stranou, on prostě viděl to v marxistickém, komunistickém reformismu. Takové výroky tam jsou už v padesátých letech a až po rok šedesát osm, šedesát devět. Český reformní komunismus pro něho byl ještě pár dní před vpádem, před okupací, nadějí pro celý svět. Přesné jeho vyjádření. Tedy změnil tuto koncepci. Nicméně po mém soudu je velmi významné si uvědomit, že Negativní platonismus je psán v té perspektivě, že v té době, a dělá to hlavně teologie a filozofie existence a jenom některá teologie, ta, která se chce odpoutat od tradiční metafyziky. Samozřejmě ta jiná, ta se do toho nepočítá. Že hlavně tyto dva směry a potom další jednotlivci se podílejí na té krystalizaci prvních útvarů myšlení budoucnosti. Čili v této perspektivě je třeba tohleto vidět a číst.

A teď tady na doklad toho, co už tady částečně bylo naznačeno, tak na straně padesát šest... Pak se vrátím o něco předtím, na stranu padesát pět, a nejdřív teď padesát šest krátce. Idea, jak my ji

chápeme – tady mluví o ideji. Už jsme si říkali, jak to souvisí s tou pravdou později. Čili musíme vědět, že to píše s velkým I. Podobně jako by se pak mělo psát s velkým P pravda. Nikoli pravdy, soud, pravdivý výrok, jednotlivé pravdy, nýbrž Pravda s P velkým. Podobně tady Idea s velkým I. Ne něčí idea, nýbrž Idea. To je platónské. A teď ovšem platónsky neplatónsky. Negativně platónsky. Krátce Idea, jak my ji chápeme, tedy ne jak ji chápal Platón, jak my ji chápeme, je jediná non-realita. Tady má přímo slovo non-realita, s pomlčkou non-realita. Tedy když užíváme non-objekt, tak je to přesně patočkovské z této doby. Non-realita. Idea, jak my ji chápeme, jako jediná non-realita, která nemůže být výkladově osvětlena jako konstrukce z pouhých realit. Pochopitelně je otázka, jestli jediná, jestli tam není celý svět. Celý svět non-realit.

Jiný hlas: To je komentář můj... náš.

Není předmětem kontemplace, poněvadž není vůbec předmětem. To znamená, že to je nejenom non-realita, ale je to non-předmět, non-objekt. Je nezbytná k pochopení lidského života, jeho zkušenosti o svobodě, jeho vnitřní společenskosti.

Ukazuje se – *phainesthai* – a osvědčuje se jako stálý apel k překročení pouhé dané předmětnosti a věcnosti. Čili idea se ukazuje a osvědčuje. To znamená, to je jenom ukaz, to není celá idea. Idea je víc než jenom to, co se ukazuje. Je to idea, která se ukazuje, ukaz sám není celá idea. Ukazuje se a osvědčuje se. Samozřejmě kdyby bylo jenom to osvědčuje, tak tady máme pragmatismus. Samozřejmě platí, že idea se musí osvědčovat, ale ne všechno, co se osvědčuje, je už idea v tomto smyslu s velkým I. Může to být idea s malým i, může to být leccos, co se zatím osvědčuje, ale přestane se osvědčovat.

Jak my víme, že se něco osvědčuje, leč ve světle ideje s velkým I? Nebo ve světle pravdy s velkým P? Jak my víme, že už můžeme říct, že se to osvědčilo, anebo že se to neosvědčilo? Což když zatím to vypadá, že se to neosvědčuje, a ono se to de facto strašně osvědčuje? Nebo vypadá to, že se to osvědčilo, a de facto je to jenom dva kroky před propastí, kam se to propadne? Co my víme, jak to půjde dál? Proto to nemůže být jenom na základě osvědčování. Ale musí se to osvědčovat. Co se neosvědčuje, tak je problém. Ale to, že se něco osvědčuje, ještě neznámá, že to je doklad toho, že to je idea s velkým I.

Osvědčuje se to jako stálý apel. Apel je výzva. Stálý apel k překročení pouhé dané předmětnosti a věcnosti, jehož vnějším překladem je lidská tvorba nového. Nemůžeme říkat nové, už je to pochopení toho apelu, to už je nové. Protože ten apel je výzvou, a když ji pochopíte, tak už je tady něco nového. Čili to, že jste pochopili nepředmětnou, non-reální výzvu, je pouze vnějším překladem do vaší vlastní myšlenkové tvorby, vaše pochopení už je tvorba.

Jehož vnějším překladem je lidská tvorba nového a stále toto pochopení musí vybědnout z úpadku, k němuž nás odsuzuje setkávání pouze s daným. Když se omezíme na pouze dané, na to pouze reálné, na ten svět věcí a předmětů, tak jsme odsouzeni k úpadku. K nevyhnutelnému úpadku. Z něhož vybědnout můžeme jedině, když zaregistrujeme, pochopíme ten stálý apel k překročení – to stálý je trošku, jako kdyby to byl takový všeobecný abstraktní stálý apel, tam je možno ještě provádět kritiku – stálý apel k překročení pouhé dané předmětnosti a věcnosti. Toto pochopení musí mít jakousi schopnost transpozice. Transponovat to pochopené nejenom do pochopení, ale do činů, do života. Vnějším překladem je lidská tvorba nového, nejenom tvorba teoretická, nejenom tvorba umělecká, nýbrž tvorba nového, to jest nová cesta. To je biblický apel de facto. A já tvořím nové.

Idea, jak ji chápeme, není moc absolutního zpředmětnění, jakou je v zárodku idea historického Platóna. Tady je distance od historického Platóna, proti kterému se staví negativní platonismus. Idea tedy nemá moc, nebo není to ta moc, ta přesila absolutního zpředmětnění. Protože idea v historicky

platónském smyslu je absolutní předmět. Jakožto absolutní předmět je Platónova idea výzvou k člověku, aby se postavil do středu univerza a ovládl je. Jako ovládá konec konců tím, že participuje na ideovém univerzu prostřednictvím ideje Jedna, celý inteligibilní i senzibilní kosmos. Tato tendence platónské metafyziky se neuplatnila, nevyžila plně v samotné filosofii Platónově, ani vůbec v antice a středověku, poněvadž ji tam ještě tlumilo celkové mýtické nebo teologické zaměření tehdejšího člověka. Ale moderní metafyzika se svým antropologismem a svou vůlí k naprosté supremaci člověka nad předmětným jsoucím, se svým naturalismem, konstruktivismem, technicismem a mocenskou vůlí, je plným rozvinutím tendence založené v zárodku již zde. Rádl tomu říkal, že to je násilnictví, které je vlastní celé evropské civilizaci.

Naproti tomu platonismus, jak je zde vyložen – podle Patočky – ukazuje nejen důstojnost člověka, ale také jeho nepřekročitelnou mez. Schvaluje vládu, kterou člověk zavádí nad předmětným jsoucím – tedy žádná taková rezervace, kde si příroda vládne sama, ne – podle Patočky schvaluje vládu, kterou člověk zavádí nad předmětným jsoucím, ale ukazuje, že jeho lidským povoláním není takto vládnout, nýbrž sloužit, ta vláda je služba. To je myšlenka, která je v katolictví živá od té doby, kdy papež odložil a prodal tiáru, aby ji věnoval...

Ukazuje – tady je zase ten platonismus, jak je zde vyložen – ukazuje, že existuje... Proti tomu je možno mít námitky už také proto, že tam je citována filosofie existence. Ukazuje, že existuje cosi vyššího než člověk. To je důraz proti tomu antropologismu a integrálnímu humanismu. Že existuje cosi vyššího než člověk, s čím je existence člověka nerozlučně spojena a bez čeho vysychá základní proud našeho historického života.

A teď je tam ještě další: filosofie záporného platonismu. To je také negativní platonismus. A teď krásná věc, že Patočka samozřejmě také jako každý pořádný filosof kouká najít nějaké předchůdce. Tady některé nepřiznává – možná, že jste si tam uvědomovali a já říkám –, že významným předchůdcem je Rádl. Ale protože Patočka s ním byl neustále ve vnitřní polemice, tak ho nikde takto neuvádí. Já si ale myslím, že Patočku nemůžeme interpretovat bez vztahu k Rádlvi, zejména k té poslední knížce Útěcha z filosofie.

Ale tady uvádí Kanta. A já přečtu ještě ten citát z Kanta, který si můžete najít, i když to budete muset přečíst celé. Vydavatelé nám to neusnadnili, protože to uvádějí z akademického vydání a ještě neříkají kterého, takže akademických vydání je několik a těžko se to bude hledat. Ale to je správně pedagogicky, protože budete muset přečíst, je to česky přeloženo.

Tak je tam tento citát: „Negativní platonismus je“ – a teď je citát z Kanta – „prekérní postavení filosofie, která se nemůže opřít o nic na nebi ani na zemi.“ Prekérní postavení, to je přiznání k této tezi Kantově, že filosofie, toto své prekérní postavení, se nemůže opřít o nic na zemi ani na nebi. To není tak špatná formulace. Všechny filosofie, které se chtějí o něco opřít, ať už na zemi nebo na nebi, jsou podezřelé. Proto je tam ten Kant, protože Kant každou takovou tu oporu velice ohledával, kritizoval a ukázal, že ty hlavní čtyři opory – totiž důkazy existence Boží – jsou formálně vadné a že o žádnou existenci Boží dokázanou nějakými logickými argumenty se nelze opřít.

Prostě ta situace je taková, že filosofie nemá žádnou oporu tohoto typu. Jedinou její oporou je to, co nemá, ne to, co má. Nebo jinak bychom mohli říct: jedinou její oporou je to, co není, ne to, co je. Možná, že toto „prekérní postavení“ je to jediné smysluplné, jediné nadějně postavení. Naopak skutečně prekérní je, když se filosof chce o něco opírat jako o kůl v plotě.

A pak něco takového naznačuje Patočka dál. Tady říká, že v tomto smyslu je ta filosofie záporného platonismu chudá, ale v jiném smyslu je však také bohatá, poněvadž zachovává člověku jednu z jeho podstatných možností, totiž filosofii očištěnou od metafyzických nároků. Tady vidíte tu

protimetafyzickou orientaci. Ukazuje, kde ji nelze žádným jiným duchovním elementem, teoretickým či praktickým, z její nejvlastnější domény vypovědět. Není taková instance, která by mohla vypovědět filosofii a nahradit ji nějakým jiným duchovním momentem.

A tato filosofie zachraňuje člověku dále možnost – a teď je tam znovu ta táž formulace – zachraňuje možnost opřít se opravdu. A předtím máte Kanta, že se nemůže opřít o nic na zemi ani na nebi. Když to Patočka takhle dává hned za sebou, je jasné, že tu pravdu chápe tak, že není ani na nebi, ani na zemi. A to lze chápat dvojím způsobem. Jedním správným a nesprávným, a doufám, že Patočka to chápe tím správným. Jak je zřetelné z toho dalšího.

Zachraňuje člověku dále možnost opřít se opravdu, která není relativní. Tady bych řekl: jak to, že není pravda relativní? To znamená, že pak na nás kašle, že nemá žádný vztah k nám? Tak co nám je do ní a co jí je do nás? To nepochopení, co to je relativní... Absolutní pravda je pravda, která je od nás absolutně oddělená. To je absolutní, *ab-solutus* je oddělený. Ale tato pravda musí být něčím, o co se člověk opře, i když to není na nebi, ani na zemi.

To „opření“, to je špatné slovo. Spolehnutí je takové lepší. Opřít se o budoucnost je těžko, ale spolehnout na budoucnost je možno. A to je to, co není. Opřít se o to, co není, je těžko, ale spolehnout na to, co není, to jde. Už to slovo nějak ukazuje něco.

Tedy opravdu, která není relativní – a sice, která i když nemůže být formulována v platné a trvalé soustavě – ukazuje, co pravdy je na odvěkém metafyzickém zápasu člověka, na jeho boji o cosi povzneseného, nadpřírodnost a tradičnost, na zápase o věčné a nadčasové. Tady vidíte zase, že ta pravda proto není na nebi ani na zemi, poněvadž tam se klidně něco děje a chce se opřít o to, co je věčné a nadčasové.

Na stále se obnovujícím boji proti relativismu hodnot – ano, relace, čili vztah je vždycky chápán jako relativismus – a to při současném přitakávání myšlenky o základní historičnosti člověka a relativnosti jeho orientace v okolí, jeho vědy a praxe, jeho obrazu světa. Tento konec je trochu filosoficky problematický tím, že tady se pokouší naznačit, že by vlastně bylo možno udělat jakousi novou synkrezi vertikálního a horizontálního vidění světa, to jest to věčné a nadčasové nějak nechat pronikat do toho dějinného a časového. Což je hluboký omyl.

Ale až na tohle je evidentní, že tam je tematizováno jedno z nejdůležitějších myšlení, chápáno omezujícím způsobem, ale chápáno jenom jako fenomén, na kterém má stavět to myšlení. Je to jenom jeden z pramenů, to není celá filozofie. A je to pokus ukázat, že člověk se může orientovat sám na sobě, že člověk není měrou všech věcí – jsoucích, že jsou, a nejsoucích, že nejsou. Nýbrž že jsou nejsoucí věci, které jsou měrou samotného člověka.

To skončilo čtvrt na třináct, nebo ještě...?

Jiný hlas: Ne, je to prakticky čtrnáct.

Prakticky čtrnáct. Tak já jsem chtěl ještě možná, jestli vydržíte chvilku, uvádět ještě druhou věc z odstavce, který předchází, ze strany padesát pět. Idea je tedy čistá nepředmětnost, termín ryzí nepředmětnost, čistá nepředmětnost u Patočky. Ryzí apel neboli transcendence. Chyba je, že transcendence je tím pádem objektivována. Transcendere znamená šplhat nad, přes něco. Šplhat, to je aktivita. Z toho důvodu o transcendování můžeme mluvit jedině jako o aktivitě ze strany člověka.